

Valentin CHIRIȚA,

doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ASPECTE CRIMINOLOGICE PRIVIND RELAȚIA INFRACTOR-VICTIMĂ ÎN CAZUL INFRAȚIUNII DE LUARE DE OSTATICI

One of the main components of criminology research object is the personality of the offender. Criminology studies reveal personality of the offender in terms of its role in the etiology of criminal act and use leverage on it in order to avoid repetition of acts of crime. From the point of view of criminology, personality of the offender bears the commission of the crime causes, is the main link of the whole mechanism of criminal behavior.

Una dintre principalele componente ale obiectului de cercetare a criminologiei este personalitatea infractorului. Criminologii studiază personalitatea infractorului din perspectiva relevării rolului ei în etiologia actului infracțional și utilizării posibilităților de influențare asupra acesteia pentru a nu admite repetarea acțiunilor infracționale. Din punctul de vedere al criminologiei, anume personalitatea infractorului poartă în sine cauzele săvârșirii infracțiunii, este veriga principală a întregului mecanism al comportamentului criminal, iar acele particularități ale ei care generează un astfel de comportament trebuie să formeze obiectul nemijlocit al profilaxiei [2, p. 231].

Vom începe analiza personalității infractorului cu enumerarea diferitor tipuri de persoane care au comis luarea de ostatici, și anume:

- persoana cu înclinație spre suicid;
- persoana care tinde să se răzbune;
- persoana care suferă de dereglări psihice;
- infractorul „încolțit”;
- deținutul căzut în disperare;
- infractorul șantajist;
- membrul unei mișcări de protest;
- fanaticul (adeptul) unei anumite ideologii;
- teroristul-extremist etc. [10, p. 5].

Autorul M. Dihanici grupează tipurile respective în trei grupe de persoane:

- persoanele dezechilibrate psihic sau care suferă de unele anomalii psihice;
- infractorii cu motivare politică;
- criminalii [6, p. 10].

În urma efectuării unui amplu studiu al dosarelor penale din Rusia, autorul K.P. Anțiferov a constatat că, din numărul total al persoanelor care au săvârșit

infracțiunea de luare de ostatici, bărbații alcătuiesc circa 97,3%, iar femeile – doar 2,7% [5, p. 88]. Această stare de lucruri, după părerea noastră, este condiționată, în primul rând, de faptul că săvârșirea infracțiunii respective necesită existența unor caracteristici fizice corespunzătoare pentru neutralizarea victimei (ostaticului). Prin urmare, putem afirma că luarea de ostatici este o infracțiune specifică infractorilor de gen masculin.

Caracteristica personalității infractorului după vârstă (bazate pe date din Federația Rusă) permite formularea unor concluzii în privința conduitei criminogene și a specificului activității infracționale a reprezentanților diferitor grupe de vârste. Vârsta medie a persoanelor care au comis luarea de ostatici constituie 30 de ani. Majoritatea covârșitoare a infracțiunilor respective au fost săvârșite de infractori în vârstă de 21-35 ani (84%) [5, p. 89]. Conform datelor prezentate de autorul A.Gh. Loskutov, în locurile de detenție vârsta respectivă constituie 25-35 ani [8, p. 12]. Conduita infracțională a persoanelor de această vârstă este mai chibzuită, mai puțin impulsivă, inclusiv din punctul de vedere al posibilelor consecințe. Vârsta determină și necesitățile, scopurile indivizilor, cercul lor de interese, modul de viață, care se reflectă de multe ori și în faptele infracționale.

O altă caracteristică a personalității infractorului este nivelul de instruire. Studiile au o influență considerabilă asupra formării personalității omului. Instruirea influențează asupra sferei de interese, conduitei persoanei, asupra realizării scopurilor puse în viață. De cele mai dese ori infractorii au studii medii, iar cei cu studii superioare constituie o parte neînsemnată.

Astfel, după nivelul de instruire, persoanele care au săvârșit infracțiunea de luare de ostatici au fost distribuite în felul următor:

- studii primare – 5,2%;
- studii medii incomplete – 28,8%;
- studii medii și medii de specialitate – 64,7%;
- studii superioare – 1,3% [5, p. 90].

Datele statistice demonstrează că majoritatea covârșitoare a persoanelor care au comis luarea de ostatici au comis anterior una, două sau mai multe infracțiuni. Astfel, 36% din infractori au avut două condamnări înainte de comiterea luării de ostatici și numai 6,4% nu au fost condamnați niciodată [5, p. 90]. Totodată, autorul menționează că circa 65% dintre infractori nu aveau o sursă permanentă de venituri, iar circa 31% nu aveau familie [5, p. 60].

Una dintre cele mai importante caracteristici ale personalității infractorului este motivul săvârșirii infracțiunii respective. Motivele, după cum s-a menționat în paragraful 2.4 al prezentei lucrări, pot fi cele mai diverse, de exemplu, răzbunarea, interesul material, invidia, dorința de a evita pedeapsa, convingerile politice etc.

Prin urmare, autorul K.P. Anțiferov evidențiază trei categorii de persoane care au comis luarea de ostatici, și anume:

- persoane cu motivație politică a comportamentului infracțional. La această categorie se referă acei infractori care au săvârșit luarea de ostatici conducându-se de îndemnuri politice; Conform rezultatelor investigațiilor efectuate, s-a constatat că la această categorie de persoane se referă circa 8% din numărul total

al infractorilor ce au comis luarea de ostatici.

– categoria criminală, care este cea mai numeroasă, incluzând circa 70% de infractori. Partea majoritară a categoriei date o constituie persoanele care au comis luarea de ostatici: a) din interes material; b) cu scopul evadării din locurile de detenție; c) în momentul comiterii sau după comiterea altei infracțiuni; cu scopul de a nu fi reținute etc.;

– categoria psihologică, ce cuprinde persoanele dezechilibrate psihic (cu anomalii psihice). Pentru majoritatea dintre aceste persoane, luarea de ostatici constituie unica modalitate de rezolvare a problemelor stringente [5, p. 62].

Având în vedere riscul enorm de comitere a luării de ostatici în instituțiile penitenciare, în continuare vom caracteriza succint personalitatea infractorului care își ispășește pedeapsa. Astfel, autorul Simion Carp propune următoarea tipologie a infractorilor condamnați:

Primul grup de infractori condamnați are o orientare „pro-socială” a comportamentului și se caracterizează printr-o probabilitate minimă de comitere a unei noi infracțiuni. La rândul său, acesta se divizează în două subgrupuri: a) primul subgrup se caracterizează prin prezența capacităților și deprinderilor de muncă, tendința spre un comportament independent în toate sferile de activitate, spre consolidarea legăturilor familiale, spre un comportament licit și un înalt nivel de participare la muncă; b) al doilea subgrup se manifestă printr-un grad scăzut de autoritate în mediul deținuților, negativism, supunere și dependență în relații, eschivarea de la conflicte, așteptarea ajutorului de la administrație, tendința spre stabilirea relațiilor cu rudele, nivelul jos al calificării profesionale și al participării la muncă [1, p. 63].

Grupul al doilea de infractori condamnați se caracterizează printr-o orientare „neutră” a comportamentului și printr-un nivel mediu al probabilității săvârșirii unei noi infracțiuni. Și acesta se împarte în două subgrupuri: a) primului subgrup îi sunt specifice gradul scăzut de autonomie, încălcări ale regimului și dificultăți în raporturile cu administrația, nivelul redus de participare la muncă etc.; b) al doilea subgrup se caracterizează printr-un nivel scăzut al autorității în mediul deținuților, negativism, supunere și dependență în relațiile cu administrația ca metodă de apărare, încălcări ale regimului, lipsa deprinderilor de muncă [1, p. 64].

Grupului al treilea de infractori condamnați îi sunt specifice orientarea „antisocială” pronunțată a comportamentului și probabilitatea foarte ridicată de săvârșire a unei noi infracțiuni. Cota acestor deținuți este de circa 48% din numărul total de condamnați. Comportamentul infractorilor deținuți ce fac parte din acest grup se deosebește prin respectarea „eticii neformale”. De regulă, aceștia pregătesc terenul pentru aflarea ulterioară în penitenciare, determinându-și astfel atitudinea față de infracțiunile din trecut și viitor. Acest grup poate fi divizat condiționat în trei subgrupuri: a) reprezentanții primului subgrup se deosebesc printr-un grad înalt de autoritate și lipsa încălcărilor cotidiene (cota lor nu depășește 8%); b) reprezentanților subgrupului al doilea le este propriu un grad înalt de conflictualitate cu condamnații și administrația. Se caracterizează printr-o probabilitate maximă de comitere a unei noi infracțiuni, au grad de autoritate destul de înalt în

mediu criminal (cota acestei categorii constituie în medie 10%); c) reprezentanții subgrupului al treilea posedă un nivel nesemnificativ al motivației performanțelor în tipurile de bază ale activității utile, o probabilitate înaltă de comitere a unei noi infracțiuni, un grad înalt de conflictualitate, precum și o lipsă totală de responsabilitate pentru comportamentul lor, indiferent de urmările posibile [1, p. 65].

Un interes deosebit pentru caracterizarea persoanei care a comis infracțiunea de luare de ostatici prezintă datele privind starea sănătății psihice a acesteia.

Constatarea unor anomalii psihice nu explică de ce individul a comis infracțiunea. Motivația, cauzele interne ale comportamentului criminal nu sunt prezentate în diagnostic, care stabilește doar existența unei tulburări psihice, gradul, gravitatea ei etc. De aceea perceperea cauzelor subiective ale infracțiunii este posibilă doar pe calea studierii psihologice a personalității. Defectele psihice, în cazul existenței lor, nu reprezintă în nici un caz motivele comportării criminale, cu toate că ele pot influența asupra comportamentului uman [3, p. 48].

Prin anomalii psihice se înțeleg toate tulburările mintale care nu au atins nivelul psihic și nu exclud starea de responsabilitate, dar care atrag după sine schimbări de personalitate ce pot conduce la un comportament deviat [4, p. 9].

La anomalii psihice cercetate cel mai des din perspectivă criminologică se pot atribui: psihopatia, alcoolismul, narcomania, traumele sistemului nervos central, schizofrenia în faza remisei, epilepsia etc. [7, p. 172].

La persoanele cu anomalii psihice prevalează, de regulă, fenomenele și procesele psihice normale. În marea majoritate a cazurilor aceste persoane sunt responsabile de faptele lor. Însă, după cum consideră pe bună dreptate autorii I.M. Antonean și S.V. Borodin, anomalii psihice favorizează apariția și dezvoltarea unor trăsături de caracter precum: iritabilitatea, agresivitatea, cruzimea, diminuarea proceselor volitive, slăbirea mecanismelor de autocontrol etc. Acestea pot decurge într-un mod ascuns, fără a fi vădite de fiecare dată, și pot fi percepute ca ciudățeni ale caracterului, dezechilibru, cruzime inexplicabilă, stupiditate etc. [4, p. 10].

Anomaliile psihice diminuează rezistența în cazul situațiilor de conflict; creează obstacole în dezvoltarea trăsăturilor social-utile ale personalității, mai cu seamă în adaptarea la mediul exterior; slăbesc mecanismele de autocontrol; reduc posibilitățile alegerii deciziilor și a variantelor de conduită; înlesnesc realizarea unor fapte impulsive, întâmplătoare, nechibzuite, ilicite. Toate acestea influențează negativ asupra dezvoltării și socializării normale a personalității, fapt care sporește probabilitatea comiterii faptelor ilegale și a unui mod de viață antisocial.

Persoanele cu anomalii psihice care au comis infracțiuni pot fi divizate în trei categorii, și anume: psihopați, alcoolici și cei cu intelect limitat. Datele statistice obținute de autorul K.P. Anțiferov demonstrează că majoritatea covârșitoare a infractorilor cu anomalii psihice care au săvârșit luarea de ostatici se atribuie la tipul psihopatic de personalitate. Caracterul criminogen al tipului dat de personalitate are un caracter universal. Aceștia devin frecvent organizatori sau autori ai infracțiunilor comise în grup, precum și inițiatori de conflicte [5, p. 92].

Astfel, în urma efectuării unei ample cercetări, savantul amintit mai sus a constatat că proporția persoanelor cu anomalii psihice care au comis infracțiunea

de luare de ostatici este de 24%. Pentru infracțiunea analizată nu este caracteristică săvârșirea de către persoane aflate în stare de ebrietate alcoolică sau narcotică. Doar în 6% din cazuri, făptuitorii au comis luarea de ostatici într-o astfel de stare, însă deseori infractorii consumau băuturi spirtoase și substanțe narcotice deja după realizarea luării sau reținerii persoanei ca ostatic [5, p. 60].

Analizând victima infracțiunii de luare de ostatici, menționăm că, reieșind din prevederile actualului Cod penal, în calitate de ostatic poate fi orice persoană, fără deosebire de vârstă, cetățenie, rasă, naționalitate, sex, origine etnică, religie, apartenență politică, avere sau origine socială, prevederi ce se deosebesc radical de cele ale Codului penal din 24 martie 1961 (cu modificările ulterioare), unde nota art. 116/1 prevedea: „Aplicarea prezentului articol (luarea de ostatici) nu se extinde asupra cazurilor de săvârșire a unei asemenea infracțiuni pe teritoriul Republicii Moldova, când persoana, care a luat sau ține un ostatic, se află pe teritoriul Republicii Moldova și această persoană, precum și ostaticul sunt cetățeni ai Republicii Moldova”. În calitate de ostatic poate fi luată sau reținută atât o singură persoană, cât și o mulțime de oameni. De exemplu, în vara anului 1995 în orașul Budionovsk, Federația Rusă, cunoscutul terorist Basaev a luat în calitate de ostatici circa două mii de oameni.

Totodată, trebuie menționat că vârsta ostaticului și numărul de ostatici au importanță în cazul comiterii luării de ostatici cu circumstanțe agravante prevăzute de lit.b) (asupra a două sau mai multor persoane) și lit. c) (cu bună știință în privința unui minor...) din art.280 alin.(2) CP, pentru care este prevăzută o răspundere penală sporită.

În opinia autorului V. Middendorf, la comiterea infracțiunii de luare de ostatici pot fi evidențiate tangențial trei grupe de victime, și anume:

- victima nemijlocită (persoana luată sau reținută în calitate de ostatic);
- victima indirectă (adresatul – căruia se înaintează cerințele);
- alte persoane (fizice sau juridice) ale căror interese pot fi violate [9, p. 146].

Victimele infracțiunii în cauză pot fi atât persoane ocazionale, de exemplu, clienții sau vizitatorii unei bănci, cât și persoane concrete, de exemplu, copilul unui politician sau businessman, funcționarul public, persoana cu înaltă funcție de răspundere, reprezentantul unui stat străin etc. Revista Коммерсантъ din 26 iunie 2001 prezintă cazul luării în calitate de ostatici de către teroriștii ceceni a reprezentantului președintelui Federației Ruse în Cecenia – V. Vlasov, a șefului reprezentanței Înaltului Comisariat ONU pe problemele refugiaților în Osetia de Nord, cetățeanul Franței – V. Koshteli.

Uneori poate fi luat sau reținut în calitate de ostatic propriul copil sau o altă rudă: spre exemplu, tatăl a luat copiii în calitate de ostatici, s-a închis în casă și înaintează diverse cerințe amenințând cu răfuiala fizică.

În cazul comiterii infracțiunii respective în locurile de detenție, în calitate de ostatici pot fi luați sau reținuți colaboratorii serviciului medical, învățătorii, supraveghetorii, conducătorii sau personalul penitenciarului, alți deținuți etc.

Deseori ostatici devin și reprezentanții corpului diplomatic, funcționarii ONU, membrii organizațiilor internaționale, misionarii, preoții, inginerii sau per-

sonalul companiilor de construcții, turiștii străini, savanții, jurnaliștii, militarii, pasagerii, businessmenii, copiii etc.

Relația infractor-victimă în cazul luării de ostatici poate fi bine sesizată prin prisma fenomenului numit „sindromul Stockholm”.

De la bun început trebuie menționat că situațiile de luare de ostatici au început să fie analizate din punct de vedere psihologic relativ recent (20-30 de ani). Specialiștii înregistrează destul de des manifestarea așa-numitului Sindrom Stockholm – identificarea cu agresorul. Din momentul în care ostaticul își pierde echilibrul psihologic, el începe să se identifice inconștient cu infractorul, încercând să-l compătimizească și chiar să-i justifice acțiunile. În consecință, deseori se întâmplă ca ostaticul să devină, de fapt, un „aliat” al făptuitorului, simțind doar pericolul extern, mai cu seamă din partea organelor de drept, ale căror acțiuni pot conduce la decesul acestuia. Termenul Sindromul Stockholm a apărut în anul 1973, când într-o instituție bancară de la Stockholm, Suedia, au fost luați câțiva ostatici și reținuți acolo șase zile. Atunci, cu ajutorul unor mijloace tehnice speciale, poliția a reușit să filmeze ceea ce se petrece, inclusiv comportamentul ostaticilor, care au trecut treptat de partea infractorilor. Exemple analogice au fost observate și în Franța, în orașul Nantes, în 1985 [11, p. 9].

Deși comportamentul ostaticilor este unic și imprevizibil, se poate prefigura un anumit comportament tipic, manifestat din partea ostaticilor și infractorilor. Aceste caracteristici (una sau o combinație) poartă denumirea de Sindromul Stockholm:

- ostaticii încep să manifeste compasiune pentru infractori;
- ostaticii încep să simtă un negativism față de angajații organelor de drept;
- infractorii încep să aibă sentimente pozitive față de persoanele luate sau reținute în calitate de ostatici [11, p. 9].

În concluzie, rezultatele cercetării criminologice a personalității infractorului demonstrează că, de regulă, persoana care a comis luarea de ostatici este: de sex masculin (circa 97,3%), în vârstă de 21-35 de ani (circa 84%), cu studii medii de specialitate (circa 64,7%), preponderent cu două condamnări anterioare comiterii luării de ostatici (circa 36%), de obicei fără surse permanente de venituri (circa 65%), posibil cu anomalie psihică (care nu exclude starea de responsabilitate, circa 24%), în conformitate cu care se atribuie la tipul psihopatic de personalitate. Iar victima luării de ostatici poate fi orice persoană, fără deosebire de vârstă, cetățenie, rasă, naționalitate, sex, origine etnică, religie, apartenență politică, avere sau origine socială.

Bibliografie

1. Carp S., *Prevenirea criminalității penitenciare*, Chișinău, 2004.
2. Gladchi Gh., *Criminologie generală*, Chișinău: MUSEUM, 2001.
3. Larii Iu., *Criminologie*, vol. I, Chișinău, 2004.
4. Антонян Ю.М., Бородин С.В., *Преступность и психические аномалии*, Москва, 1987.

5. Анциферов К.П., *Ответственность за захват заложника: уголовно-правовой и криминологический аспекты*. Диссертация канд. юрид. наук, Москва, 2003.
6. Диханич М., «Похищение людей в Италии», în *Борьба с преступностью за рубежом*, №3, Москва, 1991.
7. *Криминология. Учебник для юридических вузов*. Под редакцией проф. Бурлакова В.Н., проф. Сальникова В.П., проф. Степашина С.В., Санкт-Петербург, 1999.
8. Лоскутов А.Г., *Уголовная ответственность за захват заложников в местах лишения свободы*. Автореферат диссертации канд. юрид. наук, Москва, 1991.
9. Миддендорф В., «Виктимология взятия заложников», în *Криминалистика*, № 4, Гамбург, 1994.
10. *Обзорная информация. Зарубежный опыт*, выпуск 5. ГИЦ МВД России. Москва, 1992.
11. Чевердюк Л.Н., *Психологическое обеспечение переговорного процесса в условиях захвата заложников*. Учебно-методическое пособие. ВИПК МВД России, Домодедово, 2004.